

Cuadernos de faltriguera

Recorridos perceptivos
de un mundo íntimo
Dibujos de Manolo Baquero

Iñaki Baquero Riazuelo

Recibido 2015.10.22 :: Aceptado 2015.10.29
DOI: 10.5821/palimpsesto.14.4718

▲ SUP. Princesa 49. CEN. PAH
INF. Pas a Pas. ©La Fotográfica

PAH: apodera, lluita, conquereix.
Per un habitatge digne!

CÒMPLICES: Plataforma d'Afectats per la Hipoteca.

L'any 2009 neix la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, la PAH; com a resposta ciutadana a la situació de moltes famílies que, veient-se en la impossibilitat de pagar la hipoteca, s'exposaven a quedar-se sense llar i a carregar amb un deute inassumible. Sis anys després, la PAH és el moviment social de referència en la defensa i la conquesta dels drets bàsics de l'habitatge.

És l'exemple que les iniciatives que sorgeixen de "baix a dalt" són necessàries, que posen en evidència la lentitud de l'Estat, i exemplifiquen que el dret a l'habitatge en aquest cas és una responsabilitat comuna. Per a l'habitatge és molt necessari doncs la presència d'aquest tipus de plataformes ciutadanes, sense les quals no és fàcil d'entendre la importància dels canvis que s'estan iniciant.

Pas a Pas

CÒMPLICES: ARQBAG, Ajuntament de Sant Cugat, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallés, Fundació Engrunes.

LLOC: barri de Les Planes.

El projecte PAS a PAS promou l'auto regeneració de les Planes i la millora del seu metabolisme urbà, que resideix en el valor cooperatiu identitari del barri, afrontant la problemàtica de la pobresa energètica.

El barri de les Planes és una de les zones de Barcelona amb més presència d'habitatges realitzats pels seus propietaris, autoconstruïts o ampliat de forma precària en molts casos (30% aproximadament). El projecte Pas a Pas, neix com una iniciativa acadèmica que s'inicia realitzant un exhaustiu anàlisi de la situació d'aquests habitatges per a la realització de propostes que finalment es realitzaran. Amb el suport de l'Ajuntament, la plataforma es converteix en un servei real de suport

als veïns del barri creant una oficina d'atenció, on s'ofereix formació per als veïns, i s'elaboren les diferents propostes que es centren en la rehabilitació energètica i la millora de l'habitabilitat dels habitatges.

Mapa d'oportunitats

Aquests casos pilots, a l'exposició, es tancaven amb un gran mapa de Barcelona, el mapa dels llocs d'oportunitat, que detecta 100.000 oportunitats per obtenir habitatges dins del propi teixit construït. Un document provocador, però possible, que demostra que la solució de l'habitatge no està en territoris per explorar, ni en ciutats satèl·lits on assajar noves tipologies, ni en entorns suposadament ecològics. La ciutat del futur ja està construïda, i ara toca mirar amb optimisme el que tenim per omplir, transformar, reciclar, i millorar les enormes urgències que amenacen una ciutat que, a base de posar "guapos" els seus espais públics, ha oblidat el més important: l'habitatge i els seus habitants.

Epíleg

Àlex Giménez (un dels comissaris de l'exposició) sovint subratlla que, si la ciutat fos una paella, els habitatges serien l'arròs. Barcelona (i també Medellín) porta molts anys cuinant gambes, musclos, sèpies... és a dir, tot allò que dóna gust a l'arròs (equipaments, espais públics...), però ha desatès el més important - l'habitatge - deixant-lo en mans de l'especulació ferotge del mercat.

L'exposició ha comptat amb 44 experiències pilot i 4 espais per a artistes. Una investigació realitzada durant dos anys, amb entrevistes a diferents experts que han dimensionat els problemes de l'accés a l'habitatge i les possibles solucions de futur. L'epíleg de l'exposició es concreta amb un gran audiovisual amb les seves opinions, organitzades segons tres conceptes, que al nostre parer defineixen les estratègies fonamentals per abordar possibles solucions.

Tres conceptes genèrics i oberts, com ha estat i és el projecte de Piso Piloto, que ha pretès donar visibilitat a petites experiències amb l'ambició de fer-les hegemòniques, promovent canvis radicals en les polítiques públiques:

Reformar

És hora de reciclar el que hem heretat, d'aprofitar les restes del passat. Se li ha de tornar la vida a l'hàbitat erm. En lloc de construir més habitatges allunyats, reblir els buits del teixit consolidat. Repoblar barris sense veïns, omplir cases desocupades. Reformar lleis i habitatges per adaptar-los a la vida contemporània, per rescatar-los de la precarietat constructiva o la pobresa energètica, per irrigar de llocs de treball qualificats el teixit productiu i de base.

Cohabitar

La ciutat és un hàbitat compartit. S'han de llimar les asprors de la convivència i se n'han de potenciar els avantatges. Descorajar l'individualisme i fomentar la vida de barri. Promoure habitatge social per dissoldre guetos i monocultius funcionals, per aconseguir una ciutat diversa i equilibrada. Tant com en la seva distribució, s'ha de pensar en l'agregació de l'habitatge. Enriquir el llinard que el separa del que és públic, compartir despeses i beneficis, apostar per serveis comuns i espais de sociabilitat en els quals aprendre a participar del bé comú.

Cooperar

La ciutat és una construcció col·lectiva. No convé competir en una cosa que concerneix tothom, cal treballar plegats en el canvi. Urgeix experimentar amb formes de promoció i tinença basades en la cooperació i l'ús, no en l'especulació i l'abús. Trencar barreres disciplinàries i tecnocràtiques, entendre la ciutat com un procés de codi obert: col·laboratiu, dinàmic, complex. S'ha de democratitzar la presa de decisions mitjançant una participació horitzontal i inductiva. Treure profit de la intel·ligència col·lectiva per enriquir el bé comú.

ABSTRACT

La exposició *Piso Piloto. Medellín-Barcelona* tiene como objetivo promover el debate y presentar una serie de propuestas que contribuyan a dar respuesta a las problemáticas más importantes de ambas ciudades en torno al tema de la vivienda y su relación con el espacio público. Unas propuestas que pueden ser extrapolables a otras ciudades del mundo.

PALABRAS CLAVE: Piso Piloto, vivienda, Medellín, Barcelona.

JOSEP BOHIGAS ARNAU és arquitecte, professor associat de Projectes de l'ETSAB (UPC) i comissari de Barraca Barcelona, APTM, eme3 Collapse i Piso Piloto, entre d'altres.

ANNA VERGÉS PARISI és arquitecta, coordinadora i comissària de projectes culturals com eme3 Collapse, Extraradi o Piso Piloto.

-...Papa: ¿ya está el dibujo?-

Recuerdo que los que rodeábamos a Manolo (la familia), mientras dibujaba, hace veinticinco o treinta años, lo hacíamos con impaciencia pero con respeto y sobretodo, esperando la sorpresa del resultado final. Esta secuencia de análisis, síntesis, dibujo, se habrá repetido unas 15.000 veces, en los últimos 40 años. La muestra que se ha desarrollado estos días atrás en el COAA y que ahora viaja a la Universidad San Jorge de Zaragoza es un pequeño resumen de este proceso.

En ella, se exponen unos documentos difíciles de calificar. El artista los llama "libretas de faltriguera". Podemos tener la tentación de compararlos a los cuadernos de viaje a Oriente de Le Corbusier pero, a pesar de que también son relatos de viaje, los de Manolo Baquero son diferentes. Posiblemente están más cercanos a unas memorias dibujadas, aunque también escritas... Es determinante para entenderlos como los documentos que relatan una vida, que los veremos llenos, no solo de recuerdos de los lugares visitados, sino también, de anotaciones de las experiencias vividas en el momento de la producción pictórica -¡...que frío!!!- o de reflexiones personales acerca de un momento emocional. Por ese motivo el artista reclamó explícitamente que evitáramos reproducir para esta exposición algunas de las libretas debido a su carácter profundamente íntimo.

Para contextualizar cada una de Las libretas, las acompañamos de tres elementos que las custodian y que son el reflejo en la experiencia que vive Manolo en el momento que se sitúa delante de los lugares que plasmará en una de las páginas de sus cuadernos.

Un megadibujo, reproducido por el artista, copiando de una de las páginas del cuaderno delante del cual se coloca. De esta manera el visitante se rodea de la imagen en gran formato de uno de los lugares donde se ha producido el proceso.

El camino, en formato moqueta, que va recorriendo los diferentes espacios y salas de la exposición, emulando los caminos recorridos que conectan los lugares visitados, representados en las libretas.

Los asientos, en muy diversos formatos, que se asocian a los lugares desde donde el artista consume su proceso de representación (una roca, un tronco, la silla de un bar, una escalera...).

Durante el recorrido de la exposición aparecen textos de tres profesoras con los que Manolo comparte o ha compartido experiencias docentes. Tres visiones de los que son sus amigos que definen a la persona, al profesional y al artista:

Paisajes emocionales

Si quisiéramos contar quién es Manolo Baquero podríamos decir que es el hijo de un trabajador ferroviario de los años de la República, el fiel aprendiz de Regino y José Borobio en la posguerra, el aragonés que emigra a Barcelona en busca de un futuro mejor, el aparejador del Camp Nou, el arquitecto confidente de Coderch, el catedrático de la Escuela de Arquitectura de Barcelona... Pero sólo contaríamos la realidad a medias. Manolo Baquero es dibujo, más de ochenta años de dibujo. Dibujo que colecciona, dibujo como expresión del pensamiento que nos enseña como maestro, dibujo analítico del profesional o el dibujo íntimo de sus sentimientos. Es este último el que nos muestra generosamente en esta exposición. A fin de cuentas, cada libreta es un recorrido en el que nos desnuda su

vida a través de sus paisajes emocionales. Porque Manolo no es ni de aquí ni de allá. Es de cualquier paisaje que se pueda dibujar.

Alejandro San Felipe

Un paisaje interior

Manolo Baquero define el dibujo como la expresión de un pensamiento, como una manera de interpretar el mundo, de asimilarlo y de apropiárselo. Advierte, a su vez, que el dibujo es una mentira, pero una mentira a través de la que se puede expresar una verdad.

Lo que nos enseña es esto, a pensar que el dibujo nos permite fijar pensamientos, a entender el trazo como una extensión de la mente, aquello que Pallasmaa denominó "la mano que piensa". Pero se trata de una extensión que sigue perteneciendo al ámbito de lo humano, en este caso del arquitecto, que todavía no se ha desprendido de la condición íntima.

En alguna ocasión Manolo ha comentado que lo que hace es robar un instante al paisaje, para después aclarar que siente que tiene derecho a ello, que le legitima la manera de observarlo, de dedicarle unos momentos de atención, de intentar comprenderlo y de hacerlo suyo. Lo que nos devuelve es un paisaje cifrado, lleno de emoción, de conocimiento y de obsesiones que han sido sintetizados a través de un trazo. El paisaje, por tanto, ya no es el mismo. Se trata de otro que ha adquirido vida propia.

Nacho Grávalos

"El probador de lápices"

Los matices que encuentra el enólogo en los aromas del vino o los que encuentra el ornitólogo en el canto de los pájaros, son los que encuentra Manolo en la textura de los papeles o en la dureza de los grafitos con los que trabaja. A ese nivel de sensibilidad solo se llega: dibujando, dibujando y dibujando... como lo hace Manolo. Esta es una actitud eminentemente pedagógica, que Manolo transmite a sus alumnos y que aplica en carne propia desde hace 75 años.

Una manera de llegar a producir una obra de arte es sumando capacidad y dedicación. Este es un ejemplo.

Iñaki Baquero Riazuelo

ABSTRACT

La exposición que se desarrolló en el COAA de Zaragoza, durante el mes de octubre, se entiende como un pequeño resumen de la secuencia "análisis, síntesis, dibujo" que Manolo Baquero habrá repetido unas 15.000 veces, en los últimos 40 años.

En ella, se exponían unos documentos difíciles de calificar. El artista los llama "cuadernos de faltriquera". Podemos tener la tentación de compararlos a los cuadernos de viaje a Oriente de LeCorbusier pero, a pesar de que también son relatos de viaje, los de Manolo, son diferentes. Posiblemente están más cercanos a unas memorias dibujadas y, por qué no, también escritas... Es determinante para entenderlos como los documentos que relatan una vida, que los vemos llenos de recuerdos de los lugares visitados y de anotaciones de las experiencias vividas en el momento de la producción pictórica -...que frío!!- o de reflexiones personales acerca de un momento emocional.

PALABRAS CLAVE: Manolo Baquero, cuaderno, dibujo

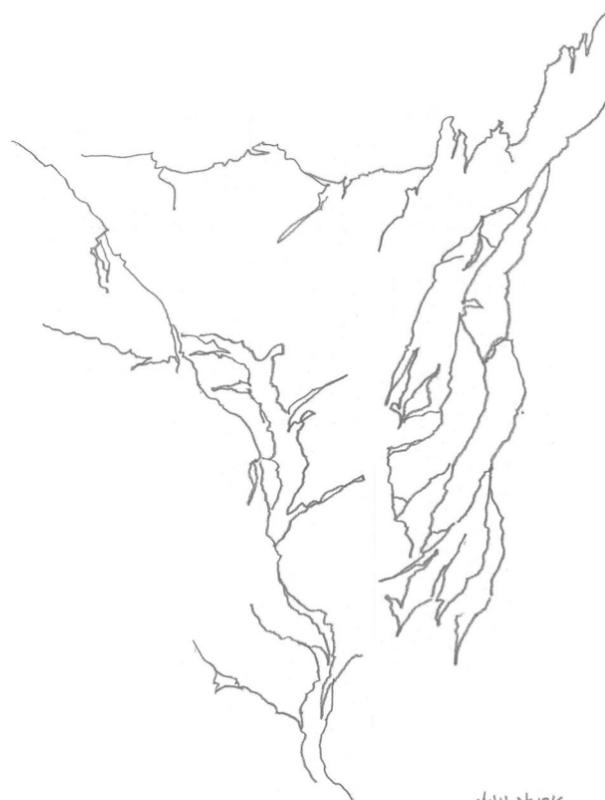
IÑAKI BAQUERO RIAZUELO es arquitecto, miembro fundador de BOPBAA y profesor en la UIC School of Architecture de Barcelona y en la ETASZ USJ de Zaragoza.

RIO ARAGÓN
INICIO CAMINO DE SAN JUAN
25-07-2012
SANTAOLUCHA-BP.

ASTÓN
DESDE EL 1800 de ESCALAR
CAMPANCHO 25-07-2012
BP.

CANAL DE 1746
DESDE RUISES. CAMPANCHO
25-07-2012
BP.